

Zmeny vo vzťahu Maďarska a menšinových maďarských komunit. Menšinová a národná politika v strednej Európe

Nándor Bárdi, Ústav pre výskum etnických menšín Maďarskej akadémie vied, Budapešť,
Maďarsko

László Szarka, Ústav pre výskum etnických menšín Maďarskej akadémie vied, Budapešť,
Maďarsko, szarka@mtaki.hu

BÁRDI, Nándor - SZARKA, László. Changes in the relations between Hungary and Hungarian minorities. Minority policy in central Europe. Individual and Society, 2009, Vol. 12, No. 1.

The authors deal with the relationship between Hungarians living in Hungary and their minorities in the neighbouring countries, mainly in connection to disputes about the Hungarian national and supporting policy in the 1990s.

Hungary. Minority Politics. National Politics. The Concept of the Nation.

V našej štúdií sa chceme zaoberať vývinom vzťahu Maďarska a menšinových komunit žijúcich v susedných štátoch, a to v súvislosti s diskusiami o národnej a podpornej politike Maďarska, prebiehajúcimi od polovice 90-tych rokov 20. storočia.[1] Základom našej práce je časť Národná identita - národná politika novej zahraničnopolitickej stratégie iniciovanej Ministerstvom zahraničných vecí.[2]

1. Osobitosti pojmu maďarský národ

Vystahovalectvo miliónov osôb koncom 19. a začiatkom 20. storočia do Ameriky, nové štátne zriadenie vytvorené po Trianonskej mierovej zmluve a dôsledku toho vytvorené maďarské menšiny, prechodné úspechy revíznej zahraničnej politiky, prehra v druhej svetovej vojne a Parížska mierová zmluva, vlny utečencov a emigrantov po porážke revolúcie v roku 1956, to boli faktory, ktoré viedli k tomu, že sa zhruba tretina maďarského národa stala občanmi iných štátov. Medzi situáciou menšín a diaspóry sú niekedy značné rozdiely. Napr. na území Rakúska alebo Čiech, južného Sedmohradska, kde žijú maďarské menšiny roztrúsene, môže ísť iba o filologické a typologické rozlíšenie.

1.1. Vo vývine moderného, európskeho pojmu maďarský národ sa po zmenách v roku 1989 stal určujúcim proces európskej integrácie. Namiesto sebakontroly národného štátu sovietskeho typu nastúpila otvorená a iniciatívna maďarská zahraničná politika, ktorá jednoznačne definovala svoje najdôležitejšie úlohy: euroatlantickú spoluprácu, premyslenú politiku so susedmi a menšinami. Klauzula zodpovednosti uvedená v článku 6.3 maďarskej ústavy posilnila princíp zodpovednosti Maďarskej republiky voči „osudu Maďarom žijúcich za hranicami“ a princíp poskytnutia potrebnej pomoci pre menšinových Maďarov Maďarskom.[3]

Ústavná zodpovednosť Maďarskej republiky je však čiastkovou zodpovednosťou, ktorá sa dá uplatniť spoločne so zainteresovanými osobami, komunitami, resp. ich predstaviteľmi. Základnou podmienkou pre uplatňovanie ústavnej zodpovednosti je vytvorenie vhodných vnútro- a zahraničnopolitických podmienok, čiže jednota politických strán a iných verejných činiteľov, resp. konsenzus so zainteresovanými vládami. Každá vláda a predstavitelia Maďarskej republiky v zhode s predstaviteľmi Maďarov z iných štátov, žijúcich v menšinovom postavení a diaspórach, na základe dohôd s danými štátmi, môže uplatňovať svoju zodpovednosť. Teda maďarský štát vie zodpovednosť pociťovanú voči osudu Maďarov žijúcich v zahraničí

účinne uplatniť opierajúc sa o vnútro- a zahraničnopolitický konsenzus.[4]

Maďarská národná politika zameraná na podporu zachovania maďarskej identity samozrejme nemôže obmedzovať iba na udržiavanie vzťahov s maďarskými menšinami a diaspórami. Národná politika slúži celej maďarskej spoločnosti. Zodpovedajúc tomu, sú jej subjektmi tiež Maďari žijúci na území maďarského štátu ako aj za jeho hranicami. Zachovanie a rozvoj maďarskej identity je iba jednou z úloh národnej politiky. Okrem toho k základným úlohám národnej politiky patria tiež: zlepšenie demografických ukazovateľov maďarskej populácie, zdravotníctva, sociálneho stavu, fungovanie základných inštitúcií pre uplatňovanie maďarského jazyka, kultúry, vedy a športu.

1.2. Vyššie uvedené dvoj-, resp. trojdimenzionálne chápanie pojmu maďarský národ, sa nemôže pokladať za ojedinelý prípad v Európe, ba ani v Európskej únii. V etnickom slova zmysle slovinský, taliansky, nemecký, francúzsky, ale aj grécky a slovenský národ podobne vníma menšinové komunity a vzdialené diaspóry, ktoré vznikli za hranicami národného štátu. Avšak z politického hľadiska uvedené národy pristupujú k chápaniu národa tak, že ju prispôsobujú vlastnej národnej koncepcii a zvyčajne vytvárajú systém prostriedkov platných pre vlastné komunity a diaspóry. To znamená, že zahraničným členom národa ponúkajú rôzne výhody na území vlastného národného štátu a podporujú svoje menšiny a ich národný život iba v kultúrnej oblasti a iba v obmedzenom rozsahu..[5]

Európska integrácia v dimenziách EÚ a NATO, účasť v dvoch integračných zoskupeniach z mnohých hľadísk pretvorili okruh úloh klasickej národnej politiky do nového systému. Otázky maďarskej národnej politiky sa oplatí skúmať v tomto novom kontexte. Maďarsko v rámci Európskej únie a v jej susedstve, v integrovanom európskom hospodárstve a v kultúrnej oblasti má rovnaké práva ako ďalšie národy únie. S menšinovými Maďarmi, žijúcimi za hranicami štátu, ale v rámci únie, sa dá v nových podmienkach vytvoriť nový spôsob udržiavania kontaktov, pre ktorý je charakteristická úplná bezbariérovosť: umožní sa slobodná voľba školy, zamestnania, bydliska, Maďari žijúci v menšine a diaspóre v rámci únie, ktorí nemajú maďarské štátne občianstvo, sú z hľadiska občianskych práv vylúčení iba z uplatňovania volebného práva.

Zmena charakteru hraníc, ktoré stratili rozdeľovací, zakazujúci, zastavujúci a kontrolný charakter, nevyhnutne vyžadovala predefinovať vzťahy so susednými národmi. Intenzívne kontakty otvorili predtým neočakávané možnosti spolupráce v národnej politike v súvislosti s menšinovými Maďarmi. Ich nepretržité rozširovanie sa dá napláňovať v kultúrnej, vzdelávacej, mediálnej, cirkevnej, vedeckej, civilnej, samosprávnej atď. sfére. Úlohou maďarskej kultúrnej, vzdelávacej a zahraničnej politiky bude dať im program a vytvoriť inštitucionálne zabezpečenie.

Vzťah k Maďarom žijúcim v menšinovom postavení a v diaspórach v rámci a mimo únie, aj k prisťahovalcom na územie štátu, je potrebné na základe základných hodnôt, napr. v otázkach súvisiacich so štátnym občianstvom, prisťahovalectvom, utečenectvom atď. prekoncipovať a maďarský právny systém v každom ohľade zosúladiť s právnym poriadkom Európskej únie.[6]

Jeden z nezmenených základov pojmu maďarský národ v 21. storočí je inštitucionálny systém maďarského štátu, komunita občanov žijúcich na území štátu, fungovanie samosprávnych a civilných orgánov. Ďalším dôležitým základným kritériom pojmu národa je systém maďarského jazyka a kultúry, do ktorej patria aj menšiny so svojím dvojitým, viacvrstvovým putom, tak ako aj Maďari žijúci v susedných štátoch a v postavení diaspóry.

Podstatná zmena pojmu národ teda neznamená rozšírenie regionálnych, kultúrnych alebo politických kompetencií, ale možnosti udržiavania vzťahov, inštitucionálne, hospodárske, pracovno-trhové príležitosti atď. poskytované v integrovanom európskom priestore a vytvorenie nových tendencií, nových pút, novodobej migračnej a transnacionálnej metódy a ich prenesenia do fungovania národných sietí.

1.3. Členovia trinástich zákonom uznaných menšinových komunit v Maďarsku majú v prevažnej väčšine maďarský materinský jazyk, ale na základe nejakého kultúrneho prvku, či na základe pôvodu, sa pokladajú za osoby s dvojitou identitou a aj oni osobne sa naraz hlásia k Nemcom a Maďarom, k Cigánom a Maďarom atď. Za svoju vlasť samozrejme považujú Maďarsko. Napriek tomu sa často dostávajú do nejednoznačnej situácie, keď vypadnú cez filter maďarského väčšinového hodnotenia alebo úradného chápania maďarského národa; národné sviatky, národné symboly sa na nich nevzťahujú, do národného historického sebapoznania nepatria atď. Hlavne pre Cigánov, počtom najväčšej, kvôli rasovým znakom „viditeľnej menšiny“, ktorá v prevažnej väčšine má maďarský materinský jazyk, používa maďarčinu, je nepriaznivé, že „sa vynechávajú“ z národnej komunity. Túto „národnú krivdu“ im nenahradí ani starostlivosť neexistujúceho materského štátu. V živote ďalších menšín Maďarska sa už prevažne

uskutočnila a dokončila zmena jazyka, resp. jazykovej dominancie, hlavne v generácii mladšej než 40 - 50 rokov, funkciu materinského jazyka už má maďarský jazyk a pôvodný, menšinový materinský jazyk sa snažia osvojiť si prevažne v školách. Táto svojrázna menšinová dvojjazyčnosť, dvojitá identita v Maďarsku sa napriek tomu živí zo silných pôvodných, kultúrnych, regionálnych a lokálnych elementov identity, preto v národnostnej identite maďarské štátne, jazykové, historické, politické vzťahy dopĺňajú etnické prvky.[7]

Maďarská zahraničná politika nevyužila kooperačné možnosti poskytované modelom maďarskej samosprávy, ba kvôli problémom permanentného podfinancovania v obojstranných vzťahoch je nútená neustále ospravedlňovať sa, „hasiť oheň“. Priebežne čelí obvineniam, že systém menšinovej samosprávy je ako nejaké „zázračné dieťa“, ale v skutočnosti má slúžiť na zlepšenie pozície menšinových Maďarov.[8] Systém menšinovej samosprávy v minulom desaťročí vo veľkej miere prispel k tomu, že si organizácie menšín vybudovali stále intenzívnejšie a organizovanejšie kontakty s organizáciami, inštitúciami, obecnými samosprávami materského štátu. Blahodarný účinok podpory materského štátu je nepriamo cítiť v obciach obývaných menšinami.

1.4. Maďarsko môžeme pokladať za klasický materský štát iba z hľadiska emigrantov z Maďarska. Pre maďarské menšiny žijúce v susedných štátoch Maďarsko znamená tú krajinu, v ktorej sa politická suverenita maďarského národa, celistvosť a rovnocennosť maďarského jazyka a kultúry uplatňuje, kde sa zodpovednosť voči národným skupinám žijúcich v menšinovej situácii spája s politickými činmi.

Vzťah oblastných, regionálnych a štátnych komunít vytvorených menšinovými Maďarmi k Maďarsku v prípade siedmich susedných štátov nevyhnutne obsahuje svojrázne miestne kolority, a preto vytvára naozaj rozmanitý obraz. Vývin maďarsko-maďarských vzťahov významným spôsobom ovplyvňuje veľa faktov: popri maďarských snahách o revíziu, spomienky na rakúsko-maďarskú, juhoslovansko-maďarskú, sovietsko-maďarskú železnú oponu, československo-maďarskú dohodu o výmene obyvateľstva alebo dohru južnoslovanských bojov, plienenie rumunského štátneho nacionalizmu, geografická vzdialenosť, frekvencia hraničných priechodov, sociálne rozdiely, resp. veľa iných faktov.

Maďarská zahraničná politika od roku 1990 iniciatívne vystupovala v medzinárodnej politike v oblasti ochrany etnických menšín, podobne aj v dvojstranných vzťahoch a taktiež aj v činnosti medzinárodných organizácií. Ochrana etnických menšín a rozšírenie menšinových práv sa stali osobitne sledovanou agendou maďarskej diplomacie, v ktorej čiastkovým úspechom bolo zakotvenie konkrétneho odkazu na menšinové práva v európskej Ústavnej zmluve.[9]

V medzinárodnom hodnotení maďarskej zahraničnej politiky sa často kritizuje práve jej úloha v menšinových otázkach, čo z hľadiska štátov s inými záujmami je samozrejmé, avšak inokedy zdrojom kritických výhrad je skôr upodopozrievanie z presadzovania vlastných záujmov v etnopolitickej problematike. [10]

Jedným z legitímnych výsledkov demokratického politického prevratu v rokoch 1989 - 1990 bol konsenzus v otázke oživenia problematiky zahraničných Maďarov v politickom živote Maďarska. Túto dostatočne zvýraznenú prioritu vlády J. Antalla sa snažili ďalšie vlády naplniť obsahom, čo umožňovala aj maďarská ústava ustanovením o zodpovednosti každej vlády Maďarska voči zahraničným Maďarom.[11]

Maďarské vlády sa v rámci svojej menšinovej politiky naraz snažili o rozšírenie menšinových práv, o rozvíjanie susedných vzťahov, o zvyšovanie stability regiónu, resp. o posilnenie systému menšinových maďarských komunít, o podporu inštitúcií slúžiacich pre etnickú a národnú identitu a mnohostranné zlepšenie životných podmienok maďarských menšín.

2. Zmeny maďarskej národnej politiky

Prečo a ako sa zmenila váha politiky maďarstva vo vládnej politike medzi rokmi 2000 a 2007? Aké nové výzvy prinášajú tie zmeny v rámci rozvojovej politiky Európskej únie v Karpatskej kotline, čiže v Maďarsku a v regióne siedmich susedných štátov? Ako sa menia, zaniknú alebo sa čiastočne zosilnia zastavujúce, zakazujúce, obmedzujúce funkcie hraníc zavedením schengenského systému? Najskôr načrtneme päťročné rámce národnej politiky a politiky maďarstva, potom sa budeme venovať zmenenej verejnopolitickej váhe politiky maďarstva. Potom budeme skúmať adaptačné možnosti národnej politiky v rámci Európskej únie, napokon upozorníme na konflikty a možnosti z toho vyplývajúce.

2.1. Vláda Orbána pod národnou politikou rozumela vládnu činnosť vzťahujúcu sa na vzťah maďarského štátu a zahraničného maďarstva.[12] Jedným z jej základných prvkov bolo zavedenie *programov novej podpornej politiky*: program rozvoja vysokého školstva; vytvorenie strategického (informačného) rámca

Illyés Közalapítvány (Illyésovej verejnej nadácie); založenie Apáczai Csere János Közalapítvány (Verejnej nadácie Jánosa Apáczai Csereho) v záujme rozvoja zahraničného odborného školstva; vytvorenie a uplatňovanie výhod umožnených štatútom zákona. Tieto projekty boli zamerané *na reintegráciu kultúrneho národa*. V rokoch vlády V. Orbána sa to usilovali inštitucionalizovať prostredníctvom maďarských preukazov zabezpečených zákonom a cez Stálu maďarskú konferenciu (Magyar Állandó Étekezlet - MÁÉRT). Maďarské preukazy vytvorili aj právne definovateľný vzťah medzi maďarským štátom a zahraničnými Maďarmi. V MÁÉRT na pozvanie a pod vedením aktuálneho maďarského premiéra zasadali predsedovia strán Maďarska a zahraničných Maďarov, ktorí - ako predsedovia Demokratického zväzu Maďarov v Rumunsku (Romániai Magyar Demokrata Szöetzés - RMDSZ), Strany maďarskej koalície, Zväzu Maďarov vo Vojvodine (Vajdaságy Magyar Szövetség - VMSZ) - v danom prípade boli aj vládnymi činiteľmi svojich štátov. Tretím elementom národnej politiky vlády V. Orbána bolo to, že *do vyjednávacieho procesu integrácie Európskej únie chceli zapojiť celé maďarstvo*. Súčasťou toho bolo, obávajúc sa následkov Schengenskej dohody a na základe prognózy zhodnotenia stavu v súvislosti s plánovaným vstupom Rumunska do schengenského priestoru, vytvorenie inštitúcie maďarských preukazov, ktorými chceli títo politici zabezpečiť výhody zachovania voľného vzťahu k Maďarsku.

Časť susedných štátov kvôli medzinárodným súvislostiam formovania pracovného trhu, žiadali o úpravu zákona o Maďaroch v susedných štátoch a aj to vyvolalo čoraz viac konfliktov a zapríčinili, že v období vlády V. Orbána sa pre maďarskú politiku voči susediacim krajinám stalo postavenie maďarských menšín v zahraničí prvoradou otázkou.

Vláda P. Medgyessyho sa vzťah maďarského štátu a maďarského národa, zdanlivo prekročiac straníckopolitické rozdiely, v programe vlády „*národného streda*“, snažila skoncipovať symbolickými a pragmatickými gestami. V *zahraničnej politike* sa odvolávala na jednotný národ, s výnimkou problematiky zdravotného poistenia a pracovných možností, sa snažila o úpravu poskytnutia výchovno-vzdelávacej podpory a snažila sa o medzinárodné akceptovanie zákona o Maďaroch žijúcich v susedných štátoch. Z hľadiska *politiky maďarstva* mali zahraničné politické organizácie po zmene vlády v roku 2002 väčšie právo spolupodieľať sa na rozhodovaní v tzv. strategických programoch.

Počas dvoch vládnych cyklov v rokoch 1994 - 1998, resp. 1998 - 2002 bolo jednoznačné, kto vedie politiku maďarskej vlády voči zahraničným Maďarom. V tomto období sa za kľúčové postavy uplatňovania v oblasti formovania politiky Maďarska a rozdeľovania zdrojov považovali Csaba Tabajdi, resp. Zsolt Németh. V roku 2002 v období moci novej ľavicovej vlády sa medzi viacerými mocenskými centrami (Ministerstvo zahraničných vecí, Ministerstvo mládeže a športu, Úrad premiéra) nevyhnutne posilnil vplyv najdôležitejších osobností zahraničných Maďarov, najmä Bélu Markóa, predsedu RMDSZ. Sedmohradský maďarský politik viackrát jednoznačne deklaroval, že sa vo veciach podpornej politiky voči Maďarom z Rumunska majú rozhodovať Sedmohradčania.[\[13\]](#)

Minister zahraničných vecí László Kovács dovtedajší partnerský vzťah zdokonalil tak, že vo veci politiky maďarstva sa názor najvýznamnejších reprezentantov zahraničných Maďarov stal rozhodujúcim aj v podpornej politike, a prejavil sa aj v personálnych otázkach maďarskej zahraničnej politiky. To z viacerých hľadísk vytvorilo v určitom zmysle ambivalentný stav. Budapeštianska vláda bola presvedčená, že dobrá politika maďarstva je iba tá, ktorá je riadená menšinovými maďarskými politikmi, a teda aj zodpovednosť za túto politiku je na zahraničných menšinových politikoch. Zahraniční maďarskí politici, ktorí však fungovali prevažne v inej vládnej a politickej štruktúre, sa mohli domnievať, že sú aj súčasťou budapeštianskej štruktúry a za svoju najdôležitejšiu úlohu národnej politiky považovali získať čím viac zdrojov od maďarskej vlády na rôzne programy pre svoje komunity.

Avšak v rokoch 2003 - 2004 sa váha politiky maďarstva vo vláde značne zmenšila a silne sa zúžili zdroje pre podporu. Bolo to najmä z toho dôvodu, že vo vláde nebola silná osobnosť alebo záujmová skupina, ktorá by mohla veci zahraničných Maďarov považovať za svoje. V skutočnosti sa tak vytvorila iba určitá forma politiky prísľubov, na ktorú zahraniční Maďari reagovali snahou tieto sľuby vymáhať.

Paralelne tým sa pokračovala stigmatizácia medzi politickými stranami, ktorá sa vo vnútornej politike Maďarska vytvorila v druhej polovici deväťdesiatych rokov. Ľavica kritizovala symbolické, národnárske gestá, klientelizmus, nevšímame si názoru zahraničných Maďarov a necitlivosť vládnej pravicovej politiky. Aj pravicové strany vyčítali MSZP a SZDSZ národnú necitlivosť, odbornú-politickú nekompetentnosť, absenciu iniciatívy a prílišnú medzinárodnú prispôsobivosť. Okrem straníckopolitickej rivality brzdou vecnej a racionálnej odbornej diskusie o dvojitom štátnom občianstve sa stal prevládajúci argumentačný systém založený na obavách a na vzájomných obvineniach. Počas kampane o dvojitom štátnom občianstve v jeseni 2004 sa obnovená vláda MSZP a SZDSZ dostala do straníckopolitickej pasce kvôli politike Lászlóa Kovácsa, ktorý presadzoval systém susedskej politiky a politiky maďarstva založený na obrane

a medzištátnych vzťahoch, a tiež kvôli citovo predimenzovanej, a z dlhodobého politického a volebno-právneho kalkulu „nebojácnej“ argumentácii opozičných strán. Volebná báza oboch táborov sa na dôvažok väčšinou nezúčastnila na plebiscite, kvôli štátnemu občianstvu menšinových Maďarov. Voličov skôr mobilizovali vyostrené straníckopolitické a medzistranícke diskusie, a tak neúspech nepremysleného plebiscitu bol dopredu zrejmy.

Prvá vláda F. Gyurcsány sa kvôli plebiscitu o dvojitom štátnom občianstve v podstate dostala do núdzovej situácie. V tejto situácii sa premiér snažil pojem národnej politiky naplniť novým obsahom. Napr. za nový, podstatný element národnej politiky vlády označil zrušenie sociálnych hraníc, ktoré oddelujú Maďara od Maďara. Podľa premiéra „národná politika nie je identická s národnostnou politikou. Národná politika je vytvorenie spoločného vzrastu, spoločného blahobytu, posilnenie pospolitosti. Kto chce zjednotiť národ, vtedy koná správne, ak pod programom zjednotenia národa nechápe iba zjednotenie Maďarov žijúcich za hranicami a vnútri hraníc, ale vtedy, ak sa snaží o vybudovanie nových mostov medzi chudobnými a zámožnými, zamestnanými a nezamestnanými, vzdelanými a nevzdelanými.“^[14] V tejto dimenzii sa s otázkou zahraničných Maďarov treba zaoberať spolu s inými problémami štátu. Podľa Ferenca Gyurcsány z toho vyplýva spočítanie nákladov v súvislosti predpokladaným zavedením dvojitého štátneho občianstva.^[15] Národná politika v tomto poňatí sa nezúži na politiku identity, zahraničnej politiky alebo politiky maďarstva, ale jej súčasťou sa stane hospodárska politika, platová politika a aj rozvojová politika.^[16]

V tejto ľavicovej národnopolitickej rétorike popri *národnom* majú nový význam aj pojmy ako *zjednotenie*, resp. pojem jednoty: „Zjednotenie nie je iné, než nájdanie toho spoločného čo je v nás a nie vyvlastnenie niektorej časti. Zjednotenie sa nedá realizovať násilím. Zjednotenie sa dá uskutočniť múdrosťou, uznaním, mnohými kompromismi, veľkorysou otvorenosťou. Akceptáciou a prijatím mnohorakosti, nie arogantným poučovaním.“^[17] Tiež novým prvkom tejto politiky je postavenie *zodpovednosti* (národnej zodpovednosti) do centra diania a aktívna tematizácia riešenia problému v tomto rámci.

V rokoch 2004 - 2005 sa odohral podobný proces ako v roku 1996 pri diskusii o maďarsko-rumunskej základnej zmluve, keď Viktor Orbán vyzdvihol najvýznamnejšiu otázku zahraničnej politiky politiky maďarstva z historických a morálnych dôvodov. Takto sa mu podarilo zjednotiť parlamentnú pravicu. V roku 2004 sa to isté stalo s pojmom národnej politiky. Maďarsko ju tematizovalo medzi otázkami integračnej a spoločenskej politiky. Tak isto ho použili na zjednotenie strany (resp. politickej komunity).

Aj v prvej aj v druhej vláde F. Gyurcsány bol iniciátorom najdôležitejších zahranično- a národnopolitických programov, resp. rozhodnutí, projektov premiér. Politické pozadie k tomu poslednému do roku 2006 zabezpečovalo Külügyminisztérium Nemzetpolitikai Ügyek Főosztálya (Hlavné oddelenie národnopolitických vecí Ministerstva zahraničných vecí) a jemu podriadený Úrad pre zahraničných Maďarov (HTMH). Po zrušení HTMH, v rámci reformy verejnej správy, úlohu prevzal MEH Nemzetpolitikai Főosztálya (Hlavné oddelenie národnej politiky - MEH) pod vedením Ferenca Gémesiho a Eriky Törzsökovej. Oproti negatívnej kampani v roku 2004, v programe Nemzeti Felelősség Program (Program národnej zodpovednosti), neskôr v programe Szülőföld Program (Program domovina) v centre pozornosti neboli ideologické diskusie, ale dôraz kládol na otázky procedurálneho práva a odborného vedenia.

Výsledky plebiscitu využil premiér okrem posilnenia svojej pozície vo vlastnej strane na to, že medzi preferované, centrálné témy maďarsko-maďarských vzťahov zaradil spoločenské, hospodárske, vnútropolitické otázky, ako súčasť širšie definovanej národnej politiky. Plebiscitnú kampaň však viedol tak, že zahraniční predstavitelia Maďarov odvolávajú sa na národné zjednotenie, stoja v straníckopolitických diskusiách za FIDESZ-om, a preto nevznikli kompromisy. Od jesene 2006 Ferenc Gyurcsány dostal menšinových maďarských politikov do novej situácie tým, že jednoznačne dal najavo, že v maďarsko-maďarskom vzťahu majú byť dohody uzavreté s aktuálnym premiérom štátu a nie v rámci straníckeho zasadnutia.^[18]

2.2. Nemôžeme zabudnúť na predmet samotnej posudzovanej politiky, na charakteristiku zahraničného maďarstva. Z historického hľadiska môžeme hovoriť o *vynútených menšinách*, ktoré nevznikli počas spoločensko-historických procesov, ale v dôsledku jedného konkrétneho politického rozhodnutia. Z maďarského národa sa vyčlenili politickým nátlakom, hoci disponovali silnou národnou identitou a inštitucionálnym zázemím. Preto z hľadiska národného štátu tieto skupiny môžeme pokladať za zvyškové komunity.^[19] Vzhľadom na spôsob vzniku zahraničných maďarských komunit ide o také *vynútené komunity*, ktoré sa počas nasledujúcich osemdesiatich rokov premenili na *akceptované komunity so spoločnými skúsenosťami*. V tomto procese v neustále sa obnovujúcej inštitucionalizácii mali odpovedať na výzvy národného štátu, ktoré prichádzali z Budapešti alebo od vlády vlastného štátu, v ktorom žili

a zároveň aj na základné otázky modernizácie spoločnosti. Kľúčová otázka menšinovej spoločnosti znela, či sa politická integrácia a modernizácia jej členov odohrá cez vlastné inštitúcie komunity alebo nie.[20]

Ak takáto inštitucionálnosť neexistuje, tak tento proces sa dá uskutočniť iba individuálne. Ale to je spojené s tým, že sa má opustiť komunita, lebo jedinec „moderný“, „mobilný“, „rovnocenný“ môže byť iba vo väčšinovej skupine.[21] Na makroúrovni je to *štvorčlenný vzťahový systém*, ktorý určujú *národná menšina, väčšinový štát, materský štát a medzinárodné vzťahy* (menšinové práva, veľmocenské záujmy, menšinové dohody v Európe, politické snahy antidiskriminácie a subsidiarity Európskej únie). Táto štruktúra môže fungovať tým účinnejšie, čím väčšími sa prispôsobila daná menšina cez svoje (aj) samostatne fungujúce podsystémy k svojmu štátu. Počas osemdesiatich rokov sa tieto maďarské komunity vzhľadom k sebe a Budapešti *rozvinuli*, v procese, v ktorom znovu a znovu tvorili odpovede na tvoriacu sa, ich zastupujúcu inštitucionálnosť. Pre menšinové celky tvoriace maďarský národ, ktoré sa dostali mimo Maďarsko, pre ktoré bolo reálnym cieľom úspešne vybudovať menšinový národ v rámci národnej autonómie, to znamenalo formovať sa do budúcnosti ako samosprávne komunity. Táto vízia im dávala program a nádej na začiatku 21. storočia.

V tejto zložitej, na úrovni komunity a medzi komunitami vyvinutej spolupráci, kľúčovou otázkou nebola jednota, ale *stabilita a predispozície*, či sa v rámci menšinovej spoločnosti podarí vytvoriť kanály pre vytváranie demokratickej vôle a pre vhodnú a úspešnú národnú, politickú socializáciu generáčnej elity.

Stredoeurópske maďarské menšiny sa stali súčasťou paralelného budovania národov Karpatskej kotliny. Na spoločenskej úrovni sú súčasťou politickej komunity svojho štátu, ale nestali sa rovnocennými aktérmi susedného politického národa. Sú súčasťou maďarského kultúrneho národa, ale ani na úrovni jedinca, ani na úrovni komunity nie sú účastníkmi politickej komunity Maďarska. V regióne s vyvinutou asynchrónnosťou politického národa a politickej komunity v zmysle štátneho občianstva sa aspoň na teoretickej úrovni môže narábať s liberálnym, multikulturálnym modelom štátu a účinným regionalizmom. Čím viac sú maďarské zahraničné skupiny účastníkmi tejto premeny trvajúcej desaťročia, tým viac sa môžu stať aj jej víťazmi. Samozrejme sú v inej pozícii ako rakúske, slovinské, chorvátske roztrúsené komunity. Sú v inej pozícii ako vnútri Európskej únie, spoločensky diferencované slovenské a rumunské komunity so značným počtom a v inej ako ukrajinské a srbské komunity, ktoré svoju politickú komunitu čoraz ťažšie sformulujú. Svet miestnych Maďarov sa rozpadáva.

Na základe spôsobu fungovania môžeme maďarské komunity Karpatskej kotliny žijúce v siedmich rôznych štátoch dať rozdeliť na tri typy:

1. Z etnodemografického hľadiska sa maďarské komunity Slovinska, Chorvátska, ale hlavne Rakúska už dnes dajú pokladať za roztrúsené, ich fungovanie sa dá definovať pojmom diaspóra. Jedná sa o *roztrúsené útvary*, ktoré majú nízky počet, ich členovia sú vekovo starší, žijú na dedine, väčšinou žijú v zmiešaných manželstvách, v rámci obci tiež tvoria menšinu, používajú väčšinový jazyk a nie sú schopné samoreprodukcie. Očividne ani bezhraničné udržanie vzťahu s Maďarskom nevie zosilniť revitalizačné tendencie v týchto maďarských ostrovných svetoch.

2. V dôsledku zmien v posledných desiatich rokoch sa migrácia do Maďarska predovšetkým týka strednej vrstvy, inteligencie ukrajinského a vojvodinského maďarstva, ďalej mestskej, robotníckej, resp. poľnohospodárskej populácie sedmohradského maďarstva. Členstvo Rumunska v únii migračný potenciál sedmohradského maďarska zrejme čoraz viac nasmeruje do západoeurópskych krajín, ale ani cestu na návrat nezablokuje natrvalo. V prípade dvoch, dlhodobu nečlenských susedných štátov, migračné straty môžu mať oveľa negatívnejšie následky. Absencia menšinovej maďarskej strednej vrstvy súvisí s tým, že v lokálnych, dedinských komunitách daných regiónov maďarské komunity žijú svoj život, v ktorých ubúda inteligencia. Tieto *lokálne komunity* sa stále viac homogenizujú. Tí, ktorí spĺňajú kvalifikačné kritériá požadované v cudzine opúšťajú svoju domovinu, a ich pôvodné sídla sa stávajú zaostalými dedinskými agrárnymi komunitami. V prípade Zakarpatska situáciu zmierňuje pozícia Maďarska v regióne, a tak v súčasnosti asimilačný proces nie je taký silný ako predtým. Vo Vojvodine sa kvôli usadeniu srbských utečencov počas vojny v rokoch 1990 pozícia maďarstva v obecnej štruktúre zhoršila. Tieto dve maďarské komunity sú z hľadiska reprodukcie a znovuorganizácie a modernizácie najviac ohrozené.

3. Iba v súvislosti s Rumunskom a Slovenskom môžeme hovoriť o diferencovaných menšinových maďarských komunitách s vybudovaným inštitucionálnym systémom. Ale aj medzi tými dvomi komunitami sú značné rozdiely, napr. čo sa týka natality. Maďarstvo Slovenska je hospodársky a kultúrne oveľa integrovanejšie do slovenskej spoločnosti, než rumunskí Maďari v Rumunsku. V pozadí toho stoja rozdielne stupne mešťanstva, historické a kultúrne dispozície dvoch štátov.

Tá štruktúra, ktorú sme v posledných desiatich rokoch veľkoryso označovali pojmom *menšinový maďarský inštitucionálny systém*, sa kontinuálne snažila sama seba včleniť do systému, ak nie pre iné, tak kvôli rozdeľovaniu zdrojov z Maďarska. Avšak táto sieť nefunguje iba ako virtuálna štruktúra, ale aj v rôznych podsystemoch. Ide o: politické ochranné záujmové organizácie, strany; samosprávne pozície; civilnú spoločenskú sféru; menšinovú verejnosť; kultúrno-osvetové inštitúcie; cirkevný inštitučný systém a školstvo. [22] Vzťah týchto siedmich podsystemov, presnejšie záujmové vzťahy ich vedúcej elity určujú už viackrát spomenutú integračnú a modernizačnú dispozíciu komunit. Tento inštitučný systém funguje čiastočne v štátnych (rozpočtových), čiastočne samoorganizačných non-profitových organizáciách, čiastočne v trhových podmienkach. Podľa doterajších skúseností úspešnosť a stabilita každého podsystemu závisí od toho, nakoľko je schopný fungovať podľa svojich vnútorných pravidiel (logiky) a aké spoločenské služby vie zabezpečiť ako inštitúcia.

2.3. Rámcové podmienky politiky maďarstva a susedstva sa v posledných rokoch tiež značne zmenili. Po Rakúsku, dávnejšom členovi únie, do únie vstúpilo Maďarsko a spolu s ním Slovensko a Slovinsko a v roku 2007 aj Rumunsko. Dá sa očakávať, že sa v priebehu niekoľkých rokov stane členom Európskej únie aj Chorvátsko. To prinieslo nové momenty v návrhoch na zosúladenie regionálnych vzťahov a pohraničnej spolupráce. V tejto situácii má dôležitú úlohu skutočnosť, že z integračného procesu boli vynechané Vojvodina a Zakarpatsko, administratívne regióny obývané Maďarmi, ktoré majú dôležitú úlohu v susedskej politike EÚ.

Druhou osobitnou okolnosťou ochrany menšiny je to, že v troch južnoslovanských štátoch vznikli *fungujúce maďarské samosprávne modely*. V dvoch štátoch (v Rumunsku a na Slovensku) tamojšie maďarské strany súčasťou vládnych koalícií, resp. RMDSZ je takejto pozícii dodnes.

To všetko si vyžaduje intenzívnu vnútornú a zahraničnú regionálnu politiku vlády Maďarska. V susedskej politike je dnes už značnou nevýhodou, že vnútorná regionalizácia Maďarska zaostáva.

V tejto situácii sa dajú očakávať dva scenáre, resp. ich kombinácia. Na základe jedného jednotlivé štáty „bezhraničnej“ strednej Európy si na základe vzájomnej výhodnosti nájdu formy účinnej spolupráce a aj na medzinárodnej platforme budú vystupovať spoločne. Podľa horšej verzie vzájomné vyrovnávanie vykonajú v nasledujúcich 2 - 3 desaťročiach, na základe stratégie budovania homogénneho národného štátu, držiac jeden druhého v šachu, čo v rámci menšinového maďarstva posilní asimilačné procesy a je spojená so stratou spoločensko-hospodárskych pozícií. Očakávané procesy môžu ovplyvniť tri faktory.

Jednak *geopolitické postavenie* stredoeurópskych štátov v súvislosti so Spojenými štátmi americkými - Ruskom - Európskou úniou.

Druhou dimenziou je zmena princípov *budovania národa*. Popri tradičnom, v 19. storočí vytýčenom ciele vytvorenia *homogénneho národného štátu*, čoraz viac dominuje stratégia budovania inštitúcií *nad hranicami národného štátu* (napr. euroregionálna), resp. pod hranicami národného štátu (napr. medzi rovnakými kultúrnymi komunitami), ďalej obranná stratégia budovania národa (napr. antiglobalistická; chrániaca vlastné kultúrne pamiatky). To je úroveň, kde medzi rôznymi dominantnými, medzi sebou súperiacimi politikami susedných štátov, existuje možnosť účinne vplývať na partnerské vzťahy.

Za tretí dôležitý prvok pokladáme úlohu *maďarských menšinových strán* v uplatňovaní vlastných politických záujmov. Významné bude to, či maďarské strany po vstupe do EÚ budú potrebné k vytvoreniu stabilnej vlády na Slovensku a v Rumunsku. Vôbec či sa RMDSZ v Rumunsku podarí dosiahnuť v nasledujúcich voľbách potrebný výsledok a dostať sa do parlamentu. Druhou stránkou tohto procesu je to, nakoľko vie maďarská menšinová elita ovplyvniť politiku daného štátu, resp. politickú komunitu jej systém v tom, aby bol schopný integrovať maďarstvo ako inštitucionálnu (politicko-kultúrnu) komunitu.

3. Pozadie politiky maďarstva

Ako historici v nasledujúcich častiach hľadáme odpoveď na to, aké procesy hrajú dôležitú úlohu v politike, súvisiacej so zahraničnými Maďarmi, v politike prvej a druhej vlády F. Gyurcsányja od decembra 2004. Čo bolo príčinou dnešného protikladného stavu? Skúmať budeme tri určujúce problémy: vplyv straníckopolitickej súťaže na odbornú problematiku, meniace zahraničnopolitické podmienky v súvislosti s euroatlantickou integráciou a zmenenú rolu zahraničnej politickej elity od druhej polovice deväťdesiatych rokov.

3.1. V *straníckopolitickej súťaži* v Maďarsku sa popri boji o vládne pozície odohráva aj *vytvorenie politickej identity komunity*. Počas neho vo verejnej diskusii o národe je najpodstatnejšie tematizovať túto

otázku a jej záver, že hranice štátu a národa nie sú totožné. To je v zároveň aj národ posilňujúci aj legitimačný proces.

Jednou z veľkých masových akcií súvisiacich so zmenou režimu bol protest proti demolácii dedín v roku 1988 v Rumunsku. (Podobne protest voči výstavbe vodnej elektrárne v Nagymarosi a plebiscit so štyrmi áno.) V debata pri okružlom stole vznikol konsenzus o ústavnom zákone pre zahraničné menšiny.^[23] Ani vyjadrenie J. Antalla, že sa cíti byť premiérom 15 miliónov Maďarov a neskôr ani diskusia o politike maďarstva nespochybnili vládnú podporu zahraničného maďarstva, oprávnenosť jeho medzinárodnej ochrany a potrebu udržiavania vzájomných vzťahov.

Konsenzus medzi 1993 - 2002/2004 v súvislosti so základnými zmluvami, zákonom o výhodách a napokon s dvojitým štátnym občianstvom bol narušený vo viacerých etapách. Od 1994 - 1995 aj zahraničná politická elita sa stále viac delila podľa sympatií k politickým stranám v Maďarsku. Teda v každej strane sa vytvorili prepojenia na zahraničné siete prejavujúce sa v politike principiálneho priateľstva a podpory.

Ešte dôležitejší je jeden faktor, ktorý sa nespája s otázkou zahraničných Maďarov. Ide o to, že v postkomunistickom regióne jedine *pre maďarskú ľavicu nebola určujúca znárodňovacia rétorika*. Korene toho siahajú ku Kádárovmu zriadeniu, ktorý bol založený na rétorike blahobytu a nie smerom k nacionalizmu. To napomáhalo tomu, že počas zmeny režimu sa v rámci MSZMP nestal určujúcim smer reprezentovaný Imrem Pozsgaym a Mátyásom Szűrösom, ktorí využívali národnú rétoriku, ale skôr technokraticky orientovaná skupina spájajúca sa s reformnými ekonómami. Preto v roku 1993 hnutie Demokratikus Charta (Demokratická charta), koncipujúce nové ľavicové politické ciele, kritizovalo národne orientované konzervatívne rozhodnutia vlády J. Antalla a vystúpila s *antinacionalistickou rétorikou*. Táto modernizačná, antinacionalistická rétorika sa stala spájajúcou silou ľavicovej politickej identity. To sa snažili naplniť v politike maďarstva modernizačným a spoločenskopolitickým obsahom Csaba Tabajdi a Erika Törzsök. Táto rétorika neodmietla teóriu o kultúrnom národe, ale preferovala symbolické politizovanie a národnú jedinečnosť. Ale v straníckej politike to všetko splynulo, éra Horthyho s kritikou vlády J. Antalla a pravice. V tejto situácii sa národno-liberálne názory politikov FIDESZ-u nezmenili, „iba“ sa podriadili stranícko-politickému verejnému diskurzu.^[24] (Presnejšie povedané vedúci predstavitelia FIDESZ-u svoj pravicový, demokratický, liberálny patriotizmus už nevedeli vysvetliť.) Po podpísaní základných dohôd, po vstupe do NATO a po neúspešnom hnutí za autonómiu zahraničných Maďarov v politike maďarstva, ľavica uvažovala o medzinárodnej ochrane menšín a riešenie problémov zahraničných Maďarov očakávala od zlepšenia susedských vzťahov a od účasti maďarských politických strán vo vláдах susedných štátov. Naproti tomu sa pravica usilovala o budovanie inštitucionálneho vzťahu kultúrneho národa (národná reinteegrácia) a v susedských vzťahoch uprednostňovala riešenie menšinovej otázky. Po rozdieloch v rétorike sa aj v hľadaní konkrétnej cesty rozdelili.

Otázka zahraničného maďarstva sa vo veľkej miere podriadila straníckopolitickým vzťahom a problémom v Maďarsku. *Netematizujú sa problémy zahraničných Maďarov, ale vzťah k nim*. To sa dá zaznamenať aj v tých prípadoch, keď diskusiu, ktorá vypukla vo veci toho ktorého zahraničného maďarstva, využili *na svoju legitimizáciu*. Za také považujeme vystúpenie Istvána Csurku vo veci maďarsko-ukrajinskej základnej dohody, čo viedlo k rozdeleniu MDF a vzniknutiu MIÉP. To by sa pravdepodobne udialo aj bez diskusie o základnej dohode, ale táto vec sa dala využiť v prospech vytvorenia bariéry a skupiny. Situácia bola podobná vo veci maďarsko-rumunskej základnej dohody, keď Viktor Orbán využil historické aspekty a pomocou tejto otázky vytvoril skupinu poslancov z MDF a maloroľníkov pod vedením FIDESZ-u.^[25]

V roku 2004 Ferenc Gyurcsány, ktorý bol premiérom len niekoľko mesiacov, počas kampane o dvojitom štátnom občianstve zjednotil ľavicu tvrdením, že vie poraziť Viktora Orbána. Volby aj tu vytvorili zlomovú čiaru medzi ľavicou a pravicom.

Straníckopolitická legitimačná funkcia otázky zahraničných Maďarov *neoslabil* iba možnosť konsenzu, ale aj *uplatnenie odbornopolitických argumentov*. Značná časť cieľov a očakávaní spojených s predloženým okruhom otázok vychádzala z nepresného posúdenia situácie, preto boli spojené s opätovným politickým fiaskom a priniesli polovičné riešenia. Ale vplyv vládných rozhodnutí Maďarska sa neodrážal vnútri štátu, politické vyhlásenia nemali významnejšie dôsledky, a preto bol celý okruh otázok *virtualizovaný*. Do roku 2002, resp. do 2004 otázka nemala diskusie o problematike hmatateľný politický dopad v Maďarsku. Takým *nenaplneným očakávaním* bola *autonómia* na základe prirodzeného práva voči susedným štátom, očakávania zo zabezpečenia povinností na základe medzinárodnej ochrany menšiny, hlavne v takom type štátu, kde ani verejná správa nefunguje na báze samosprávy. Podobný cieľ mala rétorika spojenia národa, ktorá od začiatku nepočítala s regionálnymi rozdielmi a ich rozvojom. Očakávania pre regionálnu elitu boli skoncipované z centra národného štátu z Budapešti. Ani tu nie je problémom koncepcia spoločnej národnej komunity, ale to, že sa nerátalo s tým, že subjekt ich

politizovania (maďarský národ) je komplexom diferencovaných, regionálnych, politických, spoločenských skupín, žijúcich v rôznych štátoch a majúcich rôzne záujmy. Nádeje spojené so vstupom do Európskej únie, hlavne v oblasti pohraničných vzťahov neboli neoprávnené, ale vstup do únie prevýšili nevýhodná situácia na pracovnom trhu a regionálna situácia maďarských komunit. V novej situácii diskriminácia môže vzrásť práve preto, lebo k využitiu situácie chýbajú inštitucionálne prostriedky a znalosti. Ale ilúzie nefungovali iba v Maďarsku. Vo veci *dvojitého štátneho občianstva* sa v zahraničnej verejnosti vyvinulo očakávanie, že takáto právna emancipácia môže vyriešiť jej problémy a iba po neúspechu plebiscitu sa konfrontovala s možnosťami materského štátu. Potom sa do popredia dostala kategorizácia národného a nenárodného Maďarska a menej posilňujúce zhodnotenie vlastnej menšinovej regionálnej komunity. Medzi týmito cieľmi sa stala nevhodnou aj rétorika zotrvania v domovine, ktorá vystriedala menšinovo-ochranný, samoorganizačný, autonómny program z 90-tych rokov. Na to, aby sa vytvorili spoločensko-hospodárske podmienky pre zotrvanie Maďarov vo svojej domovine a k zastaveniu počtu maďarstva, Maďarsko nedisponuje dostatočnými prostriedkami. Okrem toho je zainteresované na tom, aby riešili svoje vlastné demografické a hospodárske problémy s migrantmi. Na druhej strane Maďarsko v záujme ochrany svojho priestoru nemôže nikoho žiadať ani nikomu brániť v tom, aby sa presídlením do Maďarska nepokúsil riešiť svoju komplikovanú situáciu. Od Európskej únie sa očakáva práve táto sloboda a pomoc pri likvidácii historickej zaostalosti. Ani v tomto prípade to všetko nesúvisí s tým, že by sa mali odmietnuť programy na zmiernenie diskriminácie, ale treba nájsť také inštitucionálne formy, cez ktoré by sa samosprávnosť regionálnych komunit dala najúčinnejšie podporiť. To nemôže závisieť od politických dohôd, ale od dobre fungujúcich projektov, založených na funkčnom princípe výberového mechanizmu.

3.2 Maďarsko z politického hľadiska nevedelo využiť to, že počas vstupu do NATO a EÚ patrilo medzi popredné stredo- a východoeurópske štáty, a tak hlavne pri vstupe susedných štátov do EÚ by mohlo viac upriamiť pozornosť na situáciu maďarskej menšiny. Dobrým príkladom toho bolo to, že Maďarsko ako členský štát EÚ mohlo mať vplyv na rozširovanie únie voči Rumunsku, Rumunsko vstúpilo do únie bez toho, že by rumunská legislatíva prijala návrh rumunského menšinového zákona, ktorý bol veľakrát prediskutovaný a medzi inými urgovaný aj Európskym parlamentom.

Napriek tomu Maďarsko úspešne upozornilo inštitúcie EÚ na násilnosti voči vojvodinským Maďarom alebo počas rumunského vstupu do únie na legislatívne nedostatky v oblasti menšinových práv v tejto krajine. V Európskom parlamente maďarskí poslanci vo viacerých prípadoch úspešne lobovali za to, aby sa v uzneseniach o Rumunsku a Srbsku objavili dôležité problémy tamojšej maďarskej komunity. Avšak tieto politické úspechy mohli byť iba čiastočné, ako to ukázal aj príklad vstupu Rumunska do únie. Keď sa maďarská politická elita musela rozhodnúť, uprednostnila integračné ciele pred menšinovými politickými cieľmi.

Rozhodnutie vychádzalo z presvedčenia, že členstvo v EÚ je prvoradým záujmom aj pre maďarské menšiny v daných štátoch, aj pre rozvoj bilaterálnych vzťahov. A tak maďarský parlament jednotne podporoval členstvo Rumunska, napriek tomu, že rumunské vládne sľuby na splnenie požiadaviek maďarskej menšiny (napr. prijatie menšinového zákona, otvorenie maďarských fakúlt na Univerzite Babeş-Bolyai) počas obdobia vstupu do EÚ neboli splnené. To všetko ukazuje, že hoci sa na zastupovanie záujmov maďarskej menšiny otvorili nové fóra, iba nepriamo sa cez nich mohli uplatniť práva zahraničných maďarských menšín, zlepšiť ich situáciu, predovšetkým cez výhody poskytované politikou únie a európskou integráciou (napr. priechodnosť hraníc).

V posledných rokoch, spolu s vyššie uvedenými zmenami, sa prekoncipovali základné princípy určujúce vzťah Maďarska a menšinových maďarských komunit. 1. Politická zodpovednosť za zahraničné maďarstvo sa stala základným princípom politiky. Spoločné postupy vo vzťahu k stredoeurópskym maďarským národným menšinám sa kvôli rozdielnym dispozíciám a rozdielnym podmienkam v ktorých žijú nedali uplatniť, čo realizácii politiky maďarstva skôr prekážalo, než napomáhalo. Po metafore *mozaikový národ*, sa objavilo aj klišé *zmluvný národ*, čo naznačuje, že národné menšinové skupiny ôsmich stredoeurópskych štátov majú osobitný, rozdielny vzťah k Maďarsku a vyplývajú z toho majú vytvoriť osobitný vzťah s každou maďarskou vládou. To je dôvod, prečo sa pokladajú za samostatné entity. 2. Z hľadiska politiky autonómie je veľkou zmenou to, že v štyroch štátoch (Rakúsko, Slovinsko, Chorvátsko, Srbsko a Čierna Hora) boli z centra vytvorené pod rôznym názvom maďarské národné rady. Ďalším dôležitým momentom bolo to, že podmienkou vládnej účasti maďarských strán v Rumunsku a na Slovensku od začiatku bolo stiahnutie nárokov na autonómiu. (A keď RMDSZ predsa vniesla do vládneho programu nárok na menšinový zákon, jeho koalíční partneri odmietli časť vzťahujúcu sa na kultúrnu autonómiu.) Preto slovenská a maďarská politická elita predefinujú autonómiu, čoraz častejšie pokladá doterajšie výsledky v oblasti administratívy, samosprávy, hospodárstva, budovania inštitúcií v maďarskom jazyku za mozaikové prvky autonómie a neuvažuje o jednom, všetko zahrnujúcom menšinovom štatúte. 3. *Obranná úloha* sa neuskutočnila ani so základnými dohodami, veď rôzne menšinové zmiešané výbory fungujú bez

samostatnej kompetencie a hlavne sa dostanú iba k nastoleniu a nie riešeniu problému. 4. *Politická jednota zahraničných maďarských komunit* a legitimita ich vedúcich bola v posledných piatich rokoch *spochybnená* a tieto strany sú čoraz viac účastníkmi nielen straníckej politiky daného štátu, ale aj Maďarska. 5. Systém inštitúcií zahraničného Maďarstva *bol vybudovaný, ale zápasí s podstatnými prevádzkovými problémami a problémami s ich efektivnosťou*. Najväčším problémom danej odbornopolitickej činnosti je práve osud tejto inštitucionálnosti, ktorá si vyžaduje konkrétny program aktivity.

Pri uplatňovaní týchto základných princípov sa politickým stranám Maďarska napriek zmeneným stredoeurópskym vzťahom nepodarilo dospieť ku konsenzu, čo ohrozuje aj úspech programov podpornej politiky, koncepciu spolupráce so zahraničnými Maďarmi.

3.3. Tretím veľmi dôležitým faktorom v definícii politiky maďarstva je zmenená úloha menšinového politického partnera, *maďarskej menšinovej straníckej elity*. Účasť vo vláдах svojich štátov fungujúca od roku 1996, resp. od 1998 zásadne zmenila poňatie úlohy menšinových politikov. Dovtedajšiu činnosť zastupovania maďarských, dovtedy prevažne kultúrnych záujmov, vystriedali prezentácie regionálnych a hospodárskych vývinových záujmov a vstupovanie do politiky nielen v menšinových ale aj štátnych otázkach. To od počiatku dostalo do výhodnej situácie v rámci štátu a v maďarských stranách tých politikov, ktorí boli vhodne odborne pripravení. Kvôli závažnosti problémov a rozhodnutí dominanciu doterajších maďarských politických, ideologických, kultúrnych sietí zmenilo uplatnenie záujmov regionálnych hospodárskych záujmových skupín a podnikateľských sietí. To všetko spätne vplyva na menšinovú politiku. Účasť v politicko-vládnej práci daného štátu vyžaduje prispôsobovanie k bratislavskej, belehradskej, bukureštskej politickej kultúre. To má spätný vplyv na reálnu optiku voči vlastnej spoločnosti a na organizačnú a politickú činnosť. Na druhej strane vyplývajú z predošlej zmeny situácie MKP a RMDSZ to ovplyvňuje metódy menšinovej politiky: organizáciu spoločnosti, právne a administratívne rozhodnutia, spôsob a charakter rozdeľovania a získavania zdrojov. Ale to sa nedá vysvetliť iba zmenou náhľadu, ale aj rastúcim významom maďarských obecných samospráv a pre nich dôležitým zastupovaním záujmov maďarského etnika.

4. Zmeny národnej politiky v rámci Európskej únie

Vstupom do únie sa zmenili medzinárodné hodnoty, hospodársky potenciál, politické posúdenie obojstranných vzťahov, možnosti rozvoja regiónov, zvyčajne nepriaznivá situácia Maďarska a jeho susedov a v neposlednom rade priestor pre migráciu menšinového maďarstva. Síce to posledné sa dnes prejavuje predovšetkým v migračnom pohybe a iba druhotne v obciach s maďarským obyvateľstvom.

4.1. V tomto stave vznikli *nové definície situácie*. Pod vedením Eriky Törzsök v inštitúcii Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Intézet bol vytvorený Szülőföld Program (Program domovina), v ktorom sa kumulovali získané regionálne, hospodárske a vývojové dispozície a skúsenosti.[26] Pomocou regionálnych výskumných inštitúcií v mestách Pécs, Győr, Gödöllő a Miskolc sa uskutočnil kompatibilný štatistický výskum Žitného ostrova, severozápadného Sedmohradska a Sikulska a pripravujú sa rozvojové plány pre malé regióny.[27] Pomocou komparatívnych výskumov dispozícií obcí Maďarska a zahraničných maďarských obcí sa posúdil charakter prebiehajúcich procesov v Karpatskej kotline.[28] Nadácia Hídvégi Mikó Imre Kutatóintézet Alapítvány iniciovala sériu diskusií o podpore zahraničného maďarstva v rámci Európskej únie a pripravuje podrobné výskumy a návrhy riešení.[29] V rámci rozdelenia zdrojov určených vládou na podporu do zahraničia, integrujúc sa do Programu Szülőföld, nadácia Apáczai Csere Közalapítvány vypracovala technológiu podpory, ktorá je kompatibilná s transnacionálnymi non-profit inštitúciami EÚ.[30] Vedomie identity a inštitucionálne fungovanie zahraničných maďarských regionálnych komunit monitoruje z rôznych hľadísk Ústav pre výskum etnických menšín Maďarskej akadémie vied - MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet.[31]

4.2. Spomedzi *politických výziev Európskej únie* je najdôležitejšia výzva na *prijatie ústavnej zmluvy*. Buď sa to uskutoční v terajšej podobe, alebo sa pripraví nová, menej ambiciózná zmluva (to druhé je pravdepodobnejšie). Dôležitým záujmom Maďarska je to, aby sa medzi integračnými hodnotami objavila aj ochrana menšín. To môže vytvoriť základ k tomu, aby sa v budúcnosti v rámci únie zachovanie kultúry menšín, napomáhanie ich spoločenskej integrácie a zabezpečenie ich práv objavilo aj ako integračný program.

Popritom *proti zosilneniu kultúrnej mnohorakosti pôsobí* to, že vo viacerých starých a nových členských štátoch Európy v posledných rokoch posilnili svoju pozíciu predstavitelia strán podporujúcich národný separatizmus a politický nacionalizmus. Jedným výsledkom vstupu Rumunska a Bulharska do únie bolo to, že v Európskom parlamente vznikla poslancecká skupina Identita, tradícia, suverenita a medzi jej členmi

viacerí popierajú európsku integráciu a zastupujú stanovisko nacionalistickej izolácie.

Po francúzskom a holandskom odmietnutí ústavnej zmluvy v protiintegračnej politike vo viacerých štátoch namiesto veľkých, hodnoto-principiálnych cieľov sa do popredia dostala podpora pragmatickej medzivládnej spolupráce. V dôsledku toho únia voči iným členským štátom nemôže byť schopná vystupovať v záujme obrany spoločných hodnôt, akými sú mnohorakosť, ľudské práva a európska kultúra. Jedným z následkom národného uzavretia môže byť to, že sa aj na úrovni únie zoslabí vystupovanie proti nacionalistickým, protimenšinovým politickým silám. V takom prípade bude mať aj Maďarsko, kvôli členstvu v EÚ ešte menej prostriedkov pri postupe voči vládnym politikám nepriaznivo ovplyvňujúcim maďarské menšiny v susedných štátoch.

Mnohí veria v to, že členstvo v únii zmierni nebezpečenstvo, že sa k moci dostanú extrémne nacionalistické, otvorene protimenšinové vlády, ako to ukazuje koalícia premiéra Roberta Fica na Slovensku. Obojstranný systém vzťahov sa nedá obísť, ale možnosti vytvorenia partnerského vzťahu v oblasti ochrany menšiny s niektorými susednými štátmi sú dosť pochybné v krátkom alebo strednom časovom horizonte.

V tomto ohľade prichádza do úvahy vytvorenie *nových menšinových dohôd na regionálnej báze, ktoré presahujú cez základné zmluvy*. Vychádzajúc zo vzájomných záujmov v pohraničných regiónoch sa oplatí zmeniť dovtedajší rámec spolupráce medzi Maďarskom a susednými štátmi. Po neúspechu rozsiahlych základných zmlúv menšinovej politiky, so susednými členskými štátmi EÚ by sa Maďarsko malo usilovať o také dohody, ktoré by so vzájomnými štipendijnými programami, dohodami o ochrane historických pamiatok, spoločným financovaním menšinových inštitúcií podporovali životaschopnosť a mentálnu silu maďarských menšinových komunit.

Ovplyvňovanie existujúcej politiky EÚ môže byť užitočné, ale aj jeho hranice sú jasné: v *regionálnom rozvoji* Maďarsko v spolupráci s dotýčným členským štátom môže mať vplyv na spoluprácu pohraničných regiónov; pri hospodárskom a infraštruktúrnom rozvoji zohľadnenie menšinových hľadísk závisí od priazne a uznania dotýčného členského štátu. Vyššie vymenované politické prostriedky a možnosti sa Maďarsku v rámci EÚ oplatí využiť. V tejto oblasti môže byť cieľom zosúladenie cieľov národných rozvojových programov a prezentácia spoločenského priradenia menšinových komunit. Maďarské menšinové komunity voči väčšine v spoločnosti hospodársky, sociálne, tvorbou pracovnej sily, v nevýhodnejšej situácii. Riešenie týchto problémov sa môže stať spoločným cieľom susedných štátov a Maďarska, využívajúc zdroje únie.

Maďarsko môže mať dôležitú úlohu v tom, aby zahraničným maďarským komunitám *odovzdalo svoje skúsenosti* pri získaní zdrojov z únie, aby pomohlo pri získaní informácií v maďarčine o konkurzoch EÚ, aby sa zúčastnilo na informovaní, príprave maďarských menšinových civilných organizácií. V únii sa majú vytvoriť rámce každodennej spolupráce. Jeho prvoradou úlohou je účinná podpora výchovy a informovania.

V rámci EÚ má regionálna politika dôležitú úlohu pri vytvorení *regionálnej kohézie*. Regionálna politika je prvotne úspešná na úrovni členského štátu, medzi členskými štátmi, tzv. iniciatívy presahujúce hranice, zatiaľ priniesli iba skromné úspechy. Maďarsko s viacerými susednými štátmi vytvorilo euroregiony, ale tie nenaplnili očakávania, nevedeli dynamizovať miestne hospodárstvo a ani v oblasti regionálnej spolupráce a vypracovania spoločných programov nepriniesli prenikavé úspechy. V rámci únie (napr. vo využití programov Interreg) je potrebné prehodnotiť perspektívy regionálnej spolupráce, hlavne vzhľadom na to, že v Maďarsku regionálny administratívny systém stojí pred závažnými zmenami.

V poslednom desaťročí sa čoraz väčšia pozornosť venovala problémom európskeho Cigánstva. Európsky výbor počas vstupu stredo- a východoeurópskych štátov do únie zdôraznila problémy Rómov. Pre Maďarsko, ako pre štát, ktorý je mimoriadne dotknutý a pre ktorý menšinové veci znamenajú prioritu, môže byť dôležitým cieľom zaujať miesto iniciátora vo vytvorení spoločných programov. Reč môže byť o vytvorení takých osobitných sociálnych podporách alebo podporách trhu pracovnej sily, ktoré predovšetkým zohľadnia charakteristické črty rómskej spoločnosti. Podľa výskumu Adaptatio-M. Kft. v *rozvojovej politike* viažucej sa k politike únie môžeme povedať, že v infraštruktúrnom rozvoji sú najviac požadované vzdelávacie programy.[\[32\]](#)

4.3. V *maďarsko-maďarských vzťahoch* môže s inštaláciou systému dohôd so susednými štátmi Maďarsko a daná regionálna komunita zabezpečiť prístup k hodnotám maďarského materinského jazyka, kultúry, školstva. Popritom aj v materskom štáte je potrebné zabezpečiť plnohodnotnú účasť menšinových komunit v maďarských kultúrnych, vzdelávacích, vedeckých podsystemoch. K realizácii tohto očakávania

vyplývajúceho z definície národnej komunity Maďarska sú potrebné dobre vytýčené výkonné, podporné a rozvojové programy.

4.4. Vstup Maďarska do únie sa odohral tak, že sa nejasné a tvárne národnopolitické programy (národná reintegrácia, očakávania spojené s koncepciami a prostriedkami rozvojovej politiky Európskej únie, očakávania ochrany menšiny, regionalizmus, politika autonómie) spájajú. Popritom straníckopolitické protiklady, teraz už s medzinárodným pozadím, prebývajú únijskú a susedskú politiku Maďarska, pričom sa zoslabuje štátna pozícia zahraničných maďarských strán. V záujme vyriešenia tejto situácie parlamentné strany Maďarska by sa mali medzi sebou dohodnúť na nasledujúcich témach.

4.5. Emancipačné očakávania menšinových maďarských komunit voči Maďarsku, resp. konkurenčné situácie v rámci únie sa nedajú riešiť iba rozvojom pohraničného hospodárstva a infraštruktúry. To rozhodne znamená integráciu trhu pracovnej sily a nie *inštitucionálne riešenie problémov zmiernujúce diskrimináciu maďarských menšín.*

5. Tendencie, alternatívy

Od roku 1989, po skoro dvoch desaťročiach, maďarská národná politika spravila veľmi dlhú cestu vyjasňovania svojich cieľov, záujmov, možností. Stredoeurópsky priestor, vnútro- a zahraničnopolitický kontext a národný štát ale aj vytvárajúce sa postnacionálne prostredie brzdia cestu rýchleho rozvoja. Aj preto sa nepodarilo dostať na spoločný menovateľ rozhodnutia v súvislosti s menšinami kodifikované v základných zmluvách, ani zákony o menšinách v jednotlivých štátoch regiónu, ani ciele a priority nových programov podporujúcich rozvoj pohraničných regiónov. Najmä kvôli postojom parlamentných strán Maďarska a ich zahraničných podporovateľov, resp. kvôli licitujúcim vládam Maďarska sa nestal súčasťou maďarskej kultúrnej stratégie integrovaný program maďarského kultúrneho inštitucionálneho systému. [\[33\]](#)

Dramatický vývoj maďarsko-maďarských vzťahov má dopad na činnosť vládnych koalícií aj na menšinové maďarské spoločnosti. Napriek všetkým ambivalenciám sa vo všetkých troch štátoch zmiernila protimaďarskosť, maďarskí ministri a maďarskí politici, odborníci v iných štátnych, regionálnych, lokálnych pozíciách si vyskúšali možnosti vlastného štátu, stali sa zodpovednejšími a vedomie identity, spomínané ako dvojitá identita, sa v niektorých prípadoch začala premieňať na politický program. [\[34\]](#) V súvislosti s touto zmenou sa od zodpovedných vládnych činiteľov Maďarska a tiež od straníckych politikov sa vo viacerých ohľadoch očakáva nový postoj.

Rozširovaním únie v postupne vybudovanom východo- a stredoeurópskom integrovanom priestore kontrolná funkcia hraníc národných štátov zaniká. Pre hranicami určené prvky maďarskej kultúrnej národnej komunity sú nevyhnutne nové vzťahy. V ich kvalifikácii by bolo potrebné snažiť sa o vytvorenie systému nových vzťahov. Popritom, od plebiscitu 5. decembra 2004, keď sa smer pohybu kvôli nevypracovaným, nepremysleným nápadom, prevládol postoj emocionálnej rétoriky a úteku do reformných ilúzií.

Počas formovania zahraničnej menšinovej politiky Maďarska, ktoré bolo spojené s inštitucionálnou úpravou v rokoch 2005 - 2006 sa možnosti hľadania konsenzu kvôli novým cieľom stala ťažším, čiastočne nemožným. Prvé koncepty Szülőföld Program (Programu domovina) by sa mohli pomerne rýchlo a pružne preladiť na inštitúcie udržiavania vzťahov a podpory. [\[35\]](#)

V situácii, ktorá sa vyvinula po voľbách v roku 2006, pri neusporiadaných a neujasnených pojmoch a inštitucionálnych vzťahoch sa druhá vláda Gyurcsányová odhodlala na závažné reformné kroky. Možnosti a priebeh tejto údajne strategicky významnej zmeny, sa dá dodnes ťažko určiť. Objavenie sa koncepcie v maďarsko-maďarských vzťahoch už bolo nepochybne nevyhnutne potrebné. Avšak špeciálne väzby v rámci politiky vládnej zodpovednosti sotva možno riešiť bez vytvárania nového napätia, ktorému by sa dalo vyhnúť, metódami charakteristickými pre konkurenčnú sféru. Pravdepodobne sa ešte dlho bude potrebné zamýšľať nad vytvorením takého zmiešaného, hybridného modelu, ktorý sa bude snažiť adaptovať, využiť čím viac z filozofie národných a regionálnych rozvojových programov, pričom segmenty rozvojovej aproximácie, kultúrne, školské, cirkevné, civilné sféry, ktoré od začiatku sú bez šance, sa môžu racionálne podporovať v systéme podpory, ktorý ráta aj s finančnými zdrojmi dotyčného štátu. Smerovanie v zmenách národnej politiky signalizuje, že vonkajší maďarský svet má dostatočnú schopnosť uplatňovať svoje záujmy tak, aby sa uplatnili aj vo vyhrotených situáciách.

Changes in the relations between Hungary and Hungarian minorities. Minority policy in central Europe.

The authors deal with the relationship between Hungarians living in Hungary and their minorities in the neighbouring countries, mainly in connection to disputes about the Hungarian national and supporting policy in the 1990s. The elaboration of the part of the new strategy of national consciousness and national politics pertaining to foreign affairs initiated by the Ministry of Foreign Affairs forms the background of their argument.

The study clarifies the characteristics of the Hungarian national consciousness, outlines the changes in Hungarian national politics and the policy towards Hungarians over the last years.

[1] Zhrnutie toho vid': Bárdi, Nándor. Szükség, mint esély. In: *Kommentár*, 2006/5, s. 54-58.

[2] Pripravené materiály, diskusie sú dostupné na webovej stránke http://www.mtaki.hu/kulcapcsolati_strategia/ (20. júl 2007), ďalej v tematickom čísle *Magyar Kisebbség* publikovanom v auguste 2007.

[3] Öllös, László. A Magyar Köztársaság Alkotmánya és a határon túli magyarok. In: *Fundamentum*, 2006, 10. évf., 3. sz., s. 26-43.

[4] Öllös, L. *A Magyar Köztársaság ...*, s. 26-43.

[5] Halász, Iván. A határon túli nemzettársakról való gondoskodás modelljei Kelet-Közép-Európában. In: HALÁSZ, Iván - MAJTÉNYI, Balázs - SZARKA, László (Eds.). *Ami összeköt? Státustörvények közel s távol*. Budapest : Gondolat, 2004, s. 42-75.

[6] Nagy, Boldizsár. A szuverén határai. In: *Fundamentum*, 2003, 7. évf, 2. sz., s. 38-48.

[7] TÓTH, Ágnes (Ed.). *National and Ethnic Minorities in Hungary, 1920 - 2001*. Social Science Monographs. Boulder, Colorado, Atlantic Research and Publications, Highland Lakes, New Jersey, 2005. /East European Monographs, No. DCXCVIII/; Bindorffer, Györgi. *Kettős identitás. Etnikai és nemzeti azonosságtudat Dunabogdányban*. Budapest : Új Mandátum Könyvkiadó, 2001; SISÁK, Gábor (Ed.). *Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon a 20. század végén*. Budapest : Osiris Kiadó-MTA Kisebbségkutató Műhely, 2001.

[8] Majtényi, Balázs. Mi lesz veled „bezzeggyerek“? Változóban a kisebbségi jogi szabályozás. In: *Fundamentum*, 2005, 9. évf., 3. sz., s. 109-120.

[9]V *Ústavnej zmluve* pod titulom *Hodnoty Únie* sa nachádza „menšinová príloha“, ktorá sa vzťahuje na práva jedinca (článok I - 2): „Únia je založená na hodnotách úcty k ľudskej dôstojnosti, slobode, demokracii, rovnosti, právnomu štátu a dodržiavaniu ľudských práv, vrátane práv osôb patriacich k menšinám. Tieto hodnoty sú spoločné členským štátom v spoločnosti, v ktorej prevláda pluralizmus, nediskriminácia, tolerancia, spravodlivosť, solidarita a princíp rovnosti žien a mužov.“

[10] Výkon menšinovej politiky Maďarska kritizovala najviac počiatočná medzinárodná odozva štatútového zákona. Neskoršie, hlavne po zaujatí stanoviska Benátskej komisie, resp. po podstatne pozitívnych výsledkoch medzinárodných komparatistických analýz, kritické hlasy sa zmiernovali. Halász, Iván - Majtényi, Balázs. Magyarország és a szomszédos államok státustörvényei. In: HALÁSZ, Iván - MAJTÉNYI, Balázs - SZARKA, László (Eds.). *Ami összeköt? Státustörvények közel s távol*. Budapest :

Gondolat, 2004, s. 105-122.

[11] Bárdi, Nándor. *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete*. Pozsony : Kalligram, 2004, s. 131-136; Halász, Iván - Majtényi, Balázs. A Magyar Köztársaság alkotmányának „nemzeti felelőségi klauzulája” (Egy értelmezési kísérlet). In: In: HALASZ, Iván - MAJTÉNYI, Balázs - SZARKA, László (Eds.). *Ami összeköt? Státustörvények közel s távol*. Budapest : Gondolat, 2004, s. 93-104; Öllös, L. *A Magyar Köztársaság ...*

[12] Pojem definoval Csaba Lőrincz v zväzku reprezentujúceho poňatie národnej politiky vedúcich FIDESZ-u: Németh, Zsolt - Lőrincz, Csaba - Orbán, Viktor - Rockenbauer, Zoltán. *Nemzetpolitika '88 - '98*. Budapest : Osiris, 1997, s. 17.

[13] Na základe publikovaných vyhlásení zo stretnutia Bélu Markóa a Lászlóa Kovácsa konaného 5. septembra 2002. *RMDSZ Tájékoztató, ďalej Népiújság*, 6. 9. 2002.

[14] Parlamenti vita a kettős állampolgárságról, 17. november 2004. Dostupné na internete: www.magyarország.hu/popup.

[15] Vzhľadom na to vid' analýzy na stránke: www.kettosallampolgarsagmtkai.hu, resp. Bárdi, Nándor. A „mumusok” és a „kék madár”. In: HARIS, T. Csaba (Ed.). *Magyar külpolitika az Európai Unióban*. Manfred Wörner Alapítvány, 2005, s. 32-58.

[16] Négypárti egyeztetést kér a miniszterelnök, 16. 1. 2005. Dostupné na internete: www.magyarország.hu/popup.

[17] Gyurcsány Ferenc beszéde az MSZP(T)-beszéd című évindító rendezvényén, 16. 1. 2005. Dostupné na internete: www.mszp.hu/index.

[18] Magyar-magyar csúcs: először a hétköznapi fejlesztésekről. *Népszabadság*, 14. 12. 2006, s. 1.

[19] Szarka, László. A (cseh)szlovákiai magyar közösség nyolc évtizede 1918 - 1998. In: TÓTH, László - Filep, Tamás Gustáv (Eds.). *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918 - 1998*. Budapest : Ister, 1998, s. 9-12.; Szarka, László. Kényszerközösségek és védtelen védhatalom. In: Szarka, László (Ed.). *Magyarország és a magyar kisebbségek*. Budapest : MTA, 2002, s. 17-30. Szarka, László. Elemzési szempontok a 20. század végi magyar nemzetfogalomhoz. In: Szarka, L. (Ed.). *Magyarország és a magyar ...*, s. 189-198.

[20] Ak existujú menšinové inštitúcie, ale slúžia iba na kultúrnu reprezentáciu a k skutočným spoločenským cieľom neprispievajú, to je také, ako by ani neexistovali.

[21] To sa odohralo pod vplyvom budovania rumunského národa v moldavských katolíckych dedinách od polovice 19. storočia: zámožnejší alebo ich deti sa porumunštili; na začiatku storočia počas modernizácie Maďarska v Budapešti; v občianskom Československu s hornozemským Židovstvom s maďarským jazykom.

[22] Spomedzi týchto podsystemov na fungovanie politickej ochrany záujmov vid' Kántor, Zoltán. A kisebbségi nemzetépítés. A romániai magyarság mint nemzetépítő kisebbség. In: *Regio*, 2000/3, s. 219-241.; Pre verejnosť vypracoval model Attila Papp Z. Papp, Z. Attila. A kisebbségi nyilvánosság sajátosságai. In: FEDINEC, Csilla (Ed.). *Társadalmi önismeret és nemzeti önazonosság Közép-Európában*. Budapest : Teleki László Alapítvány, 2002, s. 189-206. Najobsiahlejšie o osobitostiach menšinového inštitučného systému píše: Kiss, Dénes. *Az erdélyi magyar civil szféráról*. Dostupné na internete:

<http://kissd.adatbank.transindex.ro/belso.php?k=21&p=4597> (20. 7. 2007).

[23] Öllös, L. *A Magyar Köztársaság...*, s. 26-43.

[24] Vid' už spomenutý zväzok *Nemzetpolitika*, resp. porovnaj Németh, Zsolt. *Magyar kibontakozás*. Budapest : Püski, 2002.

[25] Kovács, Éva - Csigó, Péter. Európai integráció vagy/és kisebbségpolitika - a magyar-román alapszerződés sajtóvitája. In: SÍK, Endre - TÓTH, Judit (Eds.). *Diskurzusok a vándorlásról*. Budapest : Nemzetközi Migrációs és Menekültügy Kutatóközpont, 2000, s. 252-278.

[26] Szülőföld Program: A határokon túli (Kárpát-medencében élő) magyarság gazdasági alapjainak és társadalmi kohéziójának támogatását célzó lépések előkészítése, valamint ezek lehetséges kapcsolódási pontjainak bemutatása. <http://www.eokik.hu/publikaciok/MHT/szulofold.pdf> (20. júl 2007).

[27] HORVÁTH, Gyula (Ed.). *Székelyföld*. Budapest : Dialog Campus, 2003, 454 s.; HORVÁTH, Gyula (Ed.). *Dél-Szlovákia*. Budapest : Dialog Campus, 2005, 524 s. Okrem toho vid' publikácie nasledujúcich autorov: József Benedek, Zoltán Biró A., Blanka Bálint, Gábor Lelkes.

[28] Horváth, Gyula. A Kárpát-medence - európai makrorégió. In: KUPA, László (Ed.). *Globalitás - lokalitás*. Pécs : B and D Stúdió, 2005, s. 117-130.

[29] Horváth, Tamás - Ríz, Ádám. *Kárpát-medencei magyarok támogatásának új lehetőségei az Európai Unióban*. Dostupné na internete: <http://www.hidvegimiko.hu/vitaforum/vitairat.html> (20. 7. 2007).

[30] Ismertető az Apáczai Közalapítvány működéséről és döntéshozatali folyamatáról. <http://www.apalap.hu/letoltes/dontesieljarasrend.pdf> (20. 7. 2007).

[31] Vid' napr. ročenky vydané pod názvom *Tér és terep* (I - V.). Dostupné na internete: http://www.mtaki.hu/kiadvanyok/intezeti_evkonyvek.html [20. júl 2007] alebo sociologický prieskum z roku 2006 publikovaný pod názvom *Kultúra világa*, ďalej teraz prebiehajúci výskum Kárpát-projekt (karpatský projekt). Dostupné na internete: http://www.mtaki.hu/uj_intezeti_kiadvanyok/karpat_panel_2007.html.

[32] *Magyar-magyar célok a határokon átnyúló területi együttműködési programokban*. Budapest : Adaptatio-M Kft, 2006. október, s. 58. Výskum prostredníctvom interview skúmal činnosť, problémy účastníkov EÚ konkurzov v medzi zahraničnými Maďarmi v siedmich štátoch. Rukopis bude publikovaný.

[33] Bárdi, N. *Szükség...*

[34] Bugár, Béla. *Olyan országban élek* Pozsony : Kalligram, 2005.

[35] TÖRZSÖK, Erika (Ed.). *Szülőföld Program. A határokon túli (Kárpát-medencében élő) magyarság gazdasági alapjainak és társadalmi kohéziójának támogatását célzó lépések előkészítése, valamint ezek lehetséges kapcsolódási pontjainak bemutatása*. Dostupné na internete: <http://www.eokik.hu/publikaciok/publikaciok.html>.